

строк, зміцняють судову незалежність та сприятимуть здійсненню справжнього, незалежного та неупередженого правосуддя, а також будуть сприяти вилученню із суддівського корпусу суддів, які не можуть ефективно і якісно виконувати свою роботу.

Підсумувавши наше дослідження, ми можемо запропонувати наступні шляхи вдосконалення формування суддівського корпусу в Україні:

- а) для першої ланки судової системи - обрання суддів населенням на альтернативній основі;
- б) для третьої ланки судової системи - обрання суддів Верховною Радою України за поданням Вищої кваліфікаційної комісії суддів;
- в) повернення інституту суддів, які призначались на посаду судді вперше, з одночасним зменшенням строку першого призначення з п'яти років до трьох.

Також ми пропонуємо викласти ч. 1 ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» наступним чином:

«1. Суддею Верховного Суду може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у Верховному Суді, а також відповідає одній із таких вимог:

- 1) має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років;
- 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше п'ятнадцять років;
- 3) має сукупний стаж (досвід) роботи (професійної діяльності) відповідно до вимог, визначених пунктами 1-2 цієї частини, щонайменше п'ятнадцять років».

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (Редакція від 30.09.2016, підстава 1401-19) [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. «Про судоустрій і статус суддів»: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (Редакція від 05.01.2017, підстава 1798-19) [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
3. «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»: Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII (Прийняття від 02.06.2016) [Електронний ресурс]., Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
4. Американские штаты добиваются эффективного отбора судей [Електронний ресурс]. – 2009., Режим доступу: <http://ipdigital.usembassy.gov/st/russian/article/2009/06/20090630153604msatlovir0.5676996.html#axzz4YgixN110>
5. Березка В. Выборность судей: за и против [Електронний ресурс]., Віктор Березка. – 2013., Режим доступу: <http://vybor.ua/article/reformy/vybornoost-sudey-za-i-protiv.html>
6. Квициния Ф.А. Гарантии независимости судей: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.11., Фатима Алексеевна Квициния. – Ростов-на-Дону., 2007. – 183 с.
7. Кивалов С. Суддів має обирати народ [Електронний ресурс]. – 2012., Режим доступу: <http://www.judges.org.ua/dig2936.htm>
8. Самсин И. Должность украинского судьи не продается [Електронний ресурс]. – 2012., Режим доступу: <http://jurliga.ligazakon.ua/news/2012/6/5/65337.htm>
9. Слободяник Н.С. Выборность суддів: зарубіжний досвід та перспективи для України., Н.С. Слободяник., Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право., голов. ред. Ю.М. Бисага. – Ужгород., Видавничий дім «Гельветика», 2015. – Вип. 33. Т. 2., С. 173–177.

ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ ЩОДО СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ “ЗАКОН” І “ПРАВО”

Воробйова Л., д-р філос. наук, проф., завідувач кафедри філософії та політології
Університет державної фіскальної служби України, Україна

Учасник конференції

The article considers categories such as right and law, the relation between them from the positions of the Christian methodological culture, naturally legal theory. The boundary between the Old Testament and the New Testament not only divided the history of mankind into two parts and clearly distinguished categories such as right and law, but also set the right to a height that a person could not achieve.

Keywords: right, law, christianity, Bible, spirituality, New Testament, Old Testament, christian culture.

*Тому що закон даний через Мойсея;
право через Ісуса Христа¹.*

Пострадянська реальність, повернення до природного права поставили правознавців у черговий раз перед проблемою синтезу позитивного права і права природного. Процеси, що спостерігаються, і явища в теорії і юридичній практиці носять феноменальний характер. Така ситуація уможливила розширити простір відомого і пройденого, збагатити його новим розумінням старих істин, категоріями вічними, передчасними. У статті буде акцентована увага на гносеологічній продуктивності, евристичності християнської культури і цінностей, здійснена спроба знайти в Біблії, що буде об'єктом дослідження, яким чином християнство ставиться до таких понять, як право і закон.

Теорія держави і права проблемно ставиться до такої категорії, як право, тому що будь-яке теоретичне уявлення лише відносно стабільне, оскільки воно змістовно змінюється в міру розвитку науки і появи нових, раніше не відомих власти-

¹ Иоан. 1, 17. “ибо закон дан чрез Моисея; благодать же и истина произошли чрез Иисуса Христа”. Автор вважає доцільним в епіграфі змінити форму того, що написано у Новому Завіті, але при цьому змістовну частину писаний залишити незмінною. Неточність по формі у цитаті на перший погляд неприпустима. Проте у тому і полягає особливість матеріалу, який наводиться, що він не розуміється буквально “не судите по наружности, но судите судом праведным”. Символізм, що притаманний Біблії, несе на собі тягар віків щодо розуміння тих символів, які зрозумілі не кожному і за думкою Георгія Флоровського: “здесь царствует ... относительность символов значащих лишь в меру своей прозрачности и только для того, кто умеет сквозь них смотреть и видеть за ними”.

востей права, що знаходять своє відображення в теоретичних уявленнях. Теоретичні уявлення, навіть найвищого рівня узагальнення, не є граничною межею проникнення думки у природу права. Тому вирішення однієї теоретичної проблеми породжує інші теоретичні проблеми. Однією з найважливіших проблем теорії держави і права є проблема її істинності, з якою нерозривно зв'язана і проблема дієвості.

Неоцінімий внесок християнства в розвиток природного права, формування правосвідомості. Для майбутніх поколінь цей вплив буде також значним, тому що вплив християнської культури позачасовий, не усе ще сказано “Ще багато чого маю сказати вам; але ви тепер не можете вмістити”². Ще в червні 1923 року П. Новгородцев писав: “Не ми одні, увесь світ переживає в наші дні найбільшу кризу правосвідомості. І найважливіше й основне в цій кризі є те, що це – криза невір'я, криза культури, що відірвалася від релігії, криза держави, що порушила зв'язок з церквою, криза закону людського, що відказався від споріднення з законом Божеским”³. Як це співзвучно нашому сьгоднішньому становищу і показує, наскільки інертна така категорія, як правосвідомість.

У передмові до книги видатного цивіліста І.А. Покровського професор А.Л. Маковський відзначає: “Коли-небудь хтось, напевно, зацікавиться, чому у вітчизняній науці і культурі таку велику роль зіграли Воскресенські і Никольські, Вознесенські і Успенські, Преображенські і Покровські, і помітить, що в дев'ятьох випадках з десяти це були діти священників, у більшості – сільських”⁴. Автору представляється, що всіх їх поєднував християнський світогляд, що був сформований на святих писаннях, висока духовність, підвищена здібність сприймати право, висока методологічна культура. Чи не для них було сказано: “... вам дано знати таємниці Царства Божого, а іншим у притчах, так що вони бачачи не бачать і чуючи не розуміють”⁵.

Сучасна наука не визнає Біблію, як наукове джерело, але як об'єкт наукових досліджень він воістину невичерпний⁶. Активність суб'єкта теоретичного пізнання в науці, у тому числі в юридичній науці, обумовлюється його світоглядною, пізнавальною зрілістю. Проблема активності суб'єкта правового пізнання є однією з ключових проблем цього пізнання, як у сфері його розумної діяльності, так і на духовному і почуттєвому рівні. Суб'єкт пізнання, що виходить із правдивих світоглядних позицій, виявляється необмеженим у своїх можливостях. При цьому якість пізнання визначається насамперед тим, на якій методологічній основі воно відбувається.

Християнство – прорив людства до усвідомлення права. Границя між Старим Заветом і Новим Заветом не тільки розділила історію людства на дві частини і чітко розмежувала такі категорії, як закон і право, але й поставила право на висоту, яку людина не може досягти. Людству дано було довідатися, що створений людиною *lex scripta*, що має джерелом розумну діяльність – тварна частина світу, а *jus naturale* – така, що дана Богом. *Jus naturale*, що витікає із самого світового розуму, римські юристи протиставляли писаному праву і ставили над позитивним правом вважаючи, що невичавна потреба духу у свободі і вплив світового розуму є джерелами природного права.

Християнська методологічна культура здобута духовним подвигом індивідів. Загальні норми Нового Завету вказують лише напрям і кожен суб'єкт пізнання проходить свій унікальний, неповторюваний шлях наодинці. Тут досягається абсолютна воля, що ґрунтується на інтимному спілкуванні індивіда з абсолютним, виключається можливість об'єктивувати, відтворити комусь іншому процес пізнання, в якому основою є переживання. Тому пізнавальна ефективність, реальна значимість такого методу не знаходить застосування в науці. Для практики вона значима тільки у випадку готовності індивіда і його вільного вибору і характеризується, визначається методологічним потенціалом суб'єкта пізнання. “Людина хоче вільно шукати Бога і його правди, тому що тільки вільно визнаний Бог є Бог; примусово нав'язаним може бути тільки ідол”⁷.

Григорій Сковорода вважав, що закон від людини, а новозавітні біблійні норми і правила – право від боголюдини: “Вірне слово, що цар і суддя ізраїльський, а християнський бог є Біблія”⁸. Людство не може під покровом писаного права побачити право природне. Протягом своєї історії воно чіпляється за закон, за творіння рук людських і потопає в ньому “... таїтесь ви под сению закона, пред вами суд и правда – все молчи!...”. У що хто вірить, на те і сподівається. Звідси – бездуховність, неприйняття права, безперестанна низка виникаючих спірних правовідносин, омана і як наслідок – бажання нормативно врегулювати кожен окремий випадок правовідносин, а реалізація цього бажання – незліченна низка законів. Громіздка законодавча система не дає побачити розумну необхідність закону і вільне за ним слідування змінюється сліпим, змушеним, а тому і безглузким його застосуванням. Створюється порочне коло.

Стан позитивного права залежить від правосвідомості, від рівня громадського життя, від можливості морального самоочищення суспільства. Відзначаючи вплив релігійних основ, духовного стану народу на формування і розвиток суспільства, людини С. Франк писав: “Потрібно зрозуміти, що – чи хочемо ми того чи ні, чи знаємо ми те чи ні – наше життя керується деякими незалежними ні від яких людських уявлень, не підлеглими ніякій моді і ніяким історичним віянням божественними початками, і що від нас залежить не створювати чи змінювати їх, а тільки або знати їх і свідомо направляти по них наше життя, або, не відаючи, порушувати їх і гинути від караючих наслідків нашого неведення і нечесті”⁹.

Духовна свобода є вище надбання людини, абсолютна цінність, що підтримується і захищається природним правом. Тому, у свою чергу, духовність людини відіграє величезну роль у реалізації місії права. Багатогранність, багатоваріантність і нескінченність шляху духовного розвитку у всіх культурах мають свої особливості. Значне місце в духовному розвитку нашого суспільства займає християнство, традиційно це найважливіший фактор і індикатор духовного стану людини. Один з великих філософських умів останнього сторіччя Н.А. Бердяєв відзначав: “...починається час вибору – Християнство може бути лише якісною внутрішньою, духовною силою світу, а не кількісною, зовнішньою примусовою силою”¹⁰. Християнство бачить майбутнє в єдності духовного і мирського. Прийшов час святим бути у міру. Цілісність і єдність не можуть триматися

2 Иоан. 16, 12.

3 Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1. – М., “Информ-Прогресс”, 1992. – 752 с. П. Новгородцев. Восстановление святынь. “Путь”, № 4 июнь-июль 1926. С. 436.

4 Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – М., Статут (в серии “Классика российской цивилистики”), 1998. С. 5.

5 Лк. 8. 10.

6 Важливо зрозуміти, розібратися с тим “ключем” до Біблії, який дає Григорій Сковорода і яким відчиняються двері, що ховають зміст писання. Володіючи високою методологічною культурою, він дав нам методи “...коим образом входит можно в точный сих книг разум”.

7 Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. – М., Статут (в серии “Классика российской цивилистики”), 1998. С. 85.

8 Г. Сковорода. Стихотворения. Песни. Басни. Диалоги. Трактаты. Притчи. Прозаические переводы. Письма., Сост. И.В. Иванько. – К., “Наукова думка”, 1983. С. 251. (Библиотека украинской литературы).

9 Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1. – М., “Информ-Прогресс”, 1992. – 752 с. С. Франк. Религиозные основы общественности. Путь № 1 сентябрь 1925. С. 16.

10 Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1. – М., “Информ-Прогресс”, 1992. – 752 с. Николай Бердяев. Царство Божие и царство кесаря. “Путь”, № 1 сентябрь 1925. С. 45.

на примусі тривалий час. Тільки у соборності, злагоді може реалізуватися вічний і необхідний принцип громадського життя – принцип спільності духовного і мирського, розрізнення й узгодження внутрішнього, істотно- істинного служіння людини і зовнішнього, а саме, суспільного його служіння.

Н.А. Бердяєв висловив думку про те, що всі зовнішні історичні події мають вторинну, а не первинну природу, вони визначаються подіями, що відбуваються у внутрішньому духовному світі¹¹. Право, впливаючи на духовний світ людини, матеріалізується, формалізується за допомогою споконвічної державної задачі – законотворчості. Людина, що виступає творцем позитивного права, виявляється у ролі сотворця абсолютної ідеї, яка є джерелом права. Духовність утворює ті врата, через які право проникає в інтелектуальну сферу людини. Форма і зміст закону, його ефективність залежать, мабуть, від складу і якості того “людського матеріалу”, якій займається законотворчістю і, у ще більшому ступені, від того, хто підлягає впливу й упорядкуванню. Рівень розвитку законодавчої системи є відображенням стану внутрішнього духовного життя народу. І, коли в духовному житті народу відбуваються значні зміни, в тій же мірі міняється позитивне право. У матеріальному світі кризи природної правової системи, як такої бути не може. У позитивному праві відбувається лише символічне відображення духовної кризи. Проявами такої кризи в системі права виступають явний надлишок законів, надвиробництво правових норм, потворні форми юридифікації суспільства.

Духовність народу не є готовою й уродженою величиною. Духовний потенціал створюється багатьма поколіннями, потерпаючи зльоти і падіння. І не фатальним народженням визначається доля народу, а духовним подвигом тих, хто живе. Вона формується через залучення до святинь, усвідомлення права і виконання його норм, через суспільну правосвідомість, в основу якої покладений основний закон природного права.

Найбільш послідовні прихильники духовної деградації суспільства – законники. Вони заперечуючи право, знаходяться у неведенні і нечестивості, уподібнюються будівельникам, що відмовились від того каменя, “що ... зробився главою кута?”¹². Не приймаючи природне право, вони схожі на тих, хто по влучному зауваженню Г. Сковороди “... бражничает і козлогласит нелепую”. У своїх визначеннях малоросійський філософ настільки лаконічний, що іноді непросто зрозуміти, що він написав. Чому “бражничает”? Християнство не рекомендує вживати продукти бродіння, що у природних умовах відсутні. Вживання продуктів бродіння веде людину до деградації, при якій зникає потреба вживати природні продукти і сприймання істини (права) стає неможливим. Тому не можна досягнути права через закон, якій за християнським уявленням не може бути джерелом права, а є продуктом “шумування” людського розуму. “Горе вам, законникам, що ви взяли ключ розуміння: самі не ввійшли, і іншим перешкодили”¹³. “Козлогласит нелепую”, тобто уподібнюється “козлові відпущення”, якого вивели і залишили в пустелі з гріхами людськими, який голосить в нікуди і не має жодного шансу вижити.

Сучасна суспільна свідомість, що втратила розуміння релігійних основ, зовсім безпомічна і не може впливати на державу. Християни вважають, що – політика це діло “нечисте і гріховне” і держави земні є не тільки продуктом “мирської суети”, але і, крім того, продуктом “людського гріха”, “притулком нечестивих” і “царством духу темряви”. Писання вказують: “Господові Богу твоєму поклоняйся, і Йому одному служи”¹⁴ і далі: “...ніякий слуга не може служити двом панам, тому що чи одного буде ненавидіти, а іншого любити, чи одному стане старатися, а про іншого не радити. Не можете служити Богу і мамоні”¹⁵. Трагізм тих, хто знаходиться на службі в державі, полягає у тому, що вони змушені, приречені служити мамоні. На жаль, споконвічно професійна діяльність державних службовців припускає внутрішній поділ, сама форма соціального існування таких індивідів онтологічне помилкова, внутрішньо неспроможна. Тому природне право таке далеке від державі, так незрозуміле, неприйнятне державними органами, посадовими особами. Не можуть держава і закон досягти права. Між ними прірва, через яку не перескочити.

Питання про співвідношення права і закону є питання історичне і ставити його потрібно динамічно. Закони змінюються, припиняють свою дію, а право є непохитним. Закон належить часу, право – передчасна категорія. І які визначення не давалися б закону (правовий), він буде залишатися законом, до права йому не наблизитися і правом не стати. Надзвичайно просто відображений принцип ієрархії, верховенства права стосовно закону й інших нормативно-правових актів у Біблії: “Інша слава сонця, інша місяця, інша зірок; і зірка від зірки відрізняється в славі”¹⁶.

Християнство лояльно ставиться до закону, приймаючи його, але при цьому шануючи право. Н.А. Бердяєв вважав, що “людське суспільство повинне бути підтримуване в стані, що не припускає остаточного хаотичного й анархічного розпаду. Так і закони природи, що тиснуть на нас, як невідворотна необхідність, підтримують елементарний космічний порядок у світі. Через них у гріховній стихії міру відображається вічний божественний космос. Така правда влади, правда держави. Це і є правда закону, старозавітна, а не новозавітна правда”¹⁷. Новозавітна правда (право) стала для християн невичерпним джерелом природного права.

Так сталося, що право і закон змішалися, переплелися в теорії, відбулося взаємопроникнення, розмилися границі. Християнство вважає, що право в законі не досягається реально, а лише ознаменовується, символізується, втілюється і формалізується в законі. Право – дух закону. У законі виявляються норми, знаки, символи права, але саме право при цьому не досягається й ідеальне узгодження не відбувається. Як тільки суспільство забуває про право й у свою основу ставить тільки закон – життя стає безглуздом, абсурдним. Чим сильніша в державі залежність правової науки від закону, тим сильніший занепад філософії, ідеології, політики і економіки держави. Гіркий досвід перших років незалежності України підтверджує це, чому всі ми є свідками.

Тут доречна аналогія відносин між правом і законом з одного боку, і полотном картини і рамою з іншого боку. Найрозкішніша, чудова рама не дасть уявлення про картину. Бажання тільки за допомогою закону регулювати суще і визначати належне, теократична ідея, – усе це ідеї старозавітні, древньоєврейські. Теократія намагається перенести помилкові старозавітні категорії на християнське життя, на право. Християни переконані, що дійсне й удаване протиріччя між суверенністю державно-правового примусового нормування життя і внутрішньою духовною свободою може дозволити тільки християнське усвідомлення правди (права). Одного закону тут не дістає і у більшому ступені це прерогатива права.

11 Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1. – М., “Информ-Прогресс”, 1992. – 752 с. Николай Бердяев. Царство Божие и царство кесаря. “Путь”, № 1 сентябрь 1925. С. 31.

12 Лк. 20, 17-18.

13 Лк. 11, 52.

14 Лк. 4, 8.

15 Лк. 16, 13.

16 Кор. 15, 41.

17 Путь. Орган русской религиозной мысли. Книга 1. – М., “Информ-Прогресс”, 1992. – 752 с. Николай Бердяев. Царство Божие и царство кесаря. “Путь”, № 1 сентябрь 1925. С. 33.

Людина, що знаходить притулок у законі, завжди знайде спосіб, як закон обійти. А ригорі виникнення закону створює ситуацію, при якій з'являється суб'єкт, що переступає закон з однієї сторони і з іншої сторони той, хто закон охороняє. При цьому тільки тоді не виникає проблем, коли закон знаходиться на службі у права, а не у держави.

Усяке право суспільства, держави, влади над окремою людиною може бути засновано тільки на їхньому обов'язку. Суспільство, держава може жадати від людини того і тільки того, що необхідно їм самим для виконання свого обов'язку – служіння праву. Не воля народу, у якій немає нічого святого і яка може бути так само абсурдна і так само злочинна, як і воля окремої людини, повинна обмежувати волю індивідуальності, а тільки право, що є єдиним джерелом становлення людини. Те, що саме право є основний і вічний початок суспільного буття, видно з того, що тільки в ньому і через нього можуть примиритися і бути справді погоджені протиборчі початки спільного й індивідуального, солідарності і свободи. Тільки синтез природного і позитивного права, на думку І.А. Покровського, приведе до того, що “підкоряючись якомусь загальному закону людського прогресу, право буде йти неухильно вперед, прагнучи до своєї кінцевої мети – солідарності вільних індивідуальностей”¹⁸. Цей принцип з повною ясністю розкритий християнством у завіті: “Віддавайте Богу Богово, і кесарю – кесарево”.

Проблематичним для християнства представляється словосполучення “правова держава”. З християнської точки зору в ідеї правової держави є недостача смиренності, гордия, перетворення “царства кесарева” у “Вбожіє царство”, земного в небесне, відносного в абсолютне, матеріального в духовне. Ідея правової держави належить символічному царству закону, а не реальному царству права. У правовій “соборності”, що є перетворенням миру, ніякого закону не буде. Ідея правової держави є останнім притулком утопії, останньою спробою перенести царство кесаря в Царство Боже. До категорій влади і держави не можна застосувати визначення “правове – те, що створене Богом”, навіть у віддаленій перспективі державотворення в принципі неможливо, “...Царство Боже не здійснюватиметься ні в нашій історичній плоті, ні в нашому просторі і часі, воно ні там і не тут, воно не має зовні зримих ознак, воно не може бути створено ніякою історичною еволюцією і не може бути укріплено ніякою охороною...”¹⁹. І тому трагічним стає положення християнства перед чередою бурхливих соціальних потрясінь. Воно не може бути цілком ні з правими, ні з лівими, ні з центром, тому що у всіх цих таборах однаково успішно може існувати безбожне царство кесаря. Християни можуть і повинні дотримуватися законів, але відношення до права є священним, духовним подвигом, внутрішнім прагненням віддавати Богу Богове.

Історія правових вчень є літопис безперестанних розумових невдач раціоналізації, втілення в теорії, формалізації права, яке перевищує тварний розум. У процесі усвідомлення людиною права, лише виявляються людські потенції пізнання, розуміння права, внести ж що-небудь у право людина не може. На думку С.С. Алексєєва, найбільш яскраве і точне визначення цінності права виражено в кантівському положенні про те, що *право людини є самим святим з того, що є у Бога на землі*²⁰. Головна вимога права по І. Канту – загальний правовий закон: “... роби зовні так, щоб вільний прояв твоєї сваволі був сумісний з волею кожного”²¹. Той же “апостольський закон, для всіх мов даний”, але на відміну від кантівського він поширює свій регуляторний вплив не тільки на зовнішні вчинки, але й на бажання і думки, ми знаходимо у Г.Сковороди: “Чого собі не хочеш, іншому не бажай”²². І, на мою думку, найбільш істинна дефініція цього загального закону досить просто і доступно сформульована 2000 років тому в Новому Завіті: “*І як хочете, щоб з вами робили люди, так і ви робіть з ними*”²³.

Видатний діяч християнської методологічної культури Г. Сковорода досить просто пояснює дію закону “троїчності” – “символ складається з фігур двох і трьох, що означають тлінність і вічність”²⁴. Усе, що бінарне – тління, тому те, що має джерелом розумну діяльність людини, обмежено тимчасовими параметрами і має початок і кінець свого існування. При наявності трічності форми відносяться до передчасних категорій і тому вічні. Відчувши чинність закону трічності, С.С. Алексєєв у своїх роботах часто згадує про деяку “святу трійцю” і вбачає прояв права в трьох образах. В одному з них право, на його думку, з'являється перед нами, як “*явище рівня світобудови* - одного з початків і проявів життя розумних істот, людей”²⁵. І далі хотілося б додати, як загальний регулятор сущого, категорія, що впливає на усе, що має початок і кінець існування, і приводить усе до кінця еволюційного розвитку. Представляється, що дійсність можна розглядати, як продукт, результат впливу права на людину в процесі еволюціонування. Форма і зміст цієї дійсності визначається ступенем усвідомлення людьми права і дотримання його норм.

Цікавим є християнське бачення людини. Закон трічності в християнстві представляє людину, як систему, що складається з трьох центрів: серцевого (почуттєвого), духовного (душу) і інтелектуального (розум). Якщо ці центри збалансовані, гармонічні – людина пізнала своє ество, прийшла до Бога. “*Возлюби Господа Бога твого всім серцем твоїм, і всією душею твоєю, і всім розумінням твоїм!*”²⁶. На відміну від духовного центру, два інших досить чітко визначені в писаннях. З цих двох християнство визнає пріоритетність за серцевим центром, у той же час, не применшуючи значення розуму. “Глава в человеке всему – сердце человеческое. ... а прочее все околица” і далі, “...человек, мир сердечный погубивший, погубил свою главу и свой корень”²⁷. Таким чином, основний центр, що може пізнавати право – серце. Людина, що приймає право і направляє свої помисли і справи відповідно до основного закону природного права, уподібнюється тому, хто робить “*по правді і йде до світла*”²⁸.

У ході розгляду проблем, пов'язаних із правом, у постановочному порядку, мені представляється, що філософія і релігія є інструментарієм для пізнання людиною права і тільки їхній синтез може дати методологічну базу, що найбільшою мірою може відповідати потребам людства у вивченні такого феномена, як право. Процес пізнання проявів права залежить від суб'єкта і його методологічної озброєності. У майбутньому рівень пізнання буде залежати від того, наскільки гармонійно будуть поєднуватися філософський і релігійний спосіб пізнання проявів права, що неможливо без високого рівня духовності.

18 Покровский И.А. Основные проблемы гражданского права. - М., Статут (в серии “Классика российской цивилистики”), 1998. С. 87.

19 Николай Бердяев. Царство Божие и царство кесаря. “Путь”, № 1 сентябрь 1925. С. 43.

20 Алексєєв С.С. Право: азбука - теория - философия: Опыт комплексного исследования. - М., “Статут”, 1999., С. 667.

21 Кант И. Сочинения на немецком и русском языках. Т. 4. Ч. 2. - М., 1997. С. 140.

22 Г.Сковорода. Стихотворения. Песни. Басни. Диалоги. Трактаты. Причты. Прозаические переводы. Письма., Сост. И.В. Иваньо. - К., “Наукова думка”, 1983. С. 181. (Библиотека украинской литературы).

23 Лк. 4.31.

24 Г.Сковорода. Полное собрание сочинений в двух томах. Том 2. -К., 1973. - 573 с.

25 Алексєєв С.С. Право: азбука - теория - философия: Опыт комплексного исследования. - М., “Статут”, 1999., С. 3.

26 Мар. 12, 30.

27 Г.Сковорода. Стихотворения. Песни. Басни. Диалоги. Трактаты. Причты. Прозаические переводы. Письма., Сост. И.В. Иваньо. - К., “Наукова думка”, 1983. С. 183, 184.

28 Иоан. 3, 21

Так знання і навички, духовний досвід стають фундаментом, на основі якого будується вся наступна пізнавальна діяльність. Право відкривається в обов'язі, що є відповідним духовному потенціалу того, хто пізнає, з наступною раціоналізацією, об'єктивізацією у форми, прояви, що зрозумілі іншим. У цьому процесі втрати неминучі в зв'язку з труднощами осмислення і необхідності високого теоретичного узагальнення матеріалу.

УДК: 321.022 343.35

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ СУБ'ЄКТІВ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ / THE CONCEPT AND TYPES OF THE SUBJECTS OF ANTI-CORRUPTION POLICY IN UKRAINE

Дем'янчук В., канд. юрид. наук, доцент,
Міжнародний економіко-гуманітарний університет ім. академіка С. Дем'янчука, Україна

Учасник конференції

Визначено загальнотеоретичне поняття «суб'єкти антикорупційної політики», а також удосконалено класифікацію їх видів. Наголошено, що розмаїття наявних поглядів окремих вітчизняних та іноземних вчених щодо класифікації вказаних суб'єктів утворює певні проблеми усвідомлення їх дійсного місця та призначення у системі протидії корупції. Запропоновано розгорнуту класифікацію суб'єктів антикорупційної політики залежно від їх завдань та повноважень при формуванні та реалізації цієї політики.

Ключові слова: корупція, запобігання корупції, протидія корупції, антикорупційна політика, суб'єкти антикорупційної політики.

The general theoretical concept of the "subjects of anti-corruption policy" has been defined; the author has also improved the classification of their types. It has been emphasized that the diversity of the existing points of view of certain domestic and foreign scholars regarding the classification of the abovementioned subjects creates certain problems of perception of their actual place and purpose within the system of anti-corruption counteraction. The author has suggested enlarging the classification of the subjects of anti-corruption policy according to their tasks and powers in the formation and implementation of this policy.

Keywords: corruption, prevention of corruption, counteraction to corruption, anti-corruption policy, subjects of anticorruption policy.

Постановка проблеми. Важливу роль у процесі вироблення нової парадигми державної антикорупційної політики відіграє інституціональний механізм, який здійснює адміністративно-правовий вплив на сферу публічних та приватних відносин в Україні. Слід наголосити, що попри наявність в Україні низки законів антикорупційної спрямованості («Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики в Україні», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» тощо), узагальненого, нормативно визначеного терміну «суб'єкти антикорупційної політики» досі не сформовано. Серед визначення основних термінів законодавець згадує про «спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції». Утім зазначене поняття не є ідентичним терміну «суб'єкти антикорупційної політики» і співвідноситься з ним лише як «частка» та «загальне». Стаття 2 Модельного закону «Основи законодавства про антикорупційну політику», прийнятий у 2003 р. Міжпарламентською Асамблеєю держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав, містила тлумачення терміну «суб'єкти антикорупційної політики» – це народ держави, органи державної влади та місцевого самоврядування, установи, організації та особи, уповноважені на формування і реалізацію заходів антикорупційної політики, громадяни [1]. Однак запропонована дефініція так і не знайшла відображення у вітчизняному законодавстві. Бракує цього терміну і в наукових роботах. Переважно науковці віддають перевагу дефініції «суб'єкт протидії (запобігання) корупції». Коли ж мова йде про антикорупційну політику, під час згадування зазначених суб'єктів, автори переважно обмежуються перерахуванням основних інституцій державного механізму, які задіяні у цьому процесі.

Кожна з інституцій, що задіяна в антикорупційній політиці відіграє у зазначеній сфері правовідносин персональну роль та має відмінний від інших обсяг завдань та повноважень. Отже, постає проблема розмежування повноважень суб'єктів, що беруть участь у здійсненні антикорупційної політики.

Стан дослідження. Питанню розмежування суб'єктів, що задіяні у запобіганні (протидії) корупції присвячено чимало наукових робіт. Праці таких науковців як: В.Д. Гвоздецький, О.І. Добровольський, В.М. Довжанин, О.З. Захарчук, С.М. Клімова, Т.В. Ковальова, І.В. Коруля, М.І. Мельник, Є.В. Невмержицький, М.О. Сич, О.В. Скочиляс-Павлів, Х.А. Тулі, Р.М. Тучак, І.І. Яцків є підґрунтям цього дослідження, та, відповідно, проаналізовані і враховані при формуванні власної класифікації видів суб'єктів антикорупційної політики. Вивчення поглядів вказаних та інших науковців було виокремлено близько шести найпоширеніших різновидів видового поділу суб'єктів запобігання (протидії) корупції. Таке розмаїття у підходах з приводу класифікації вказаних суб'єктів утворює певні проблеми усвідомлення їх дійсного місця та призначення у системі протидії корупції. Крім того, більшість з проаналізованих підходів не враховує останніх змін вітчизняного законодавства стосовно сучасного переліку та завдань цих суб'єктів.

З урахуванням цього метою (завданнями) статті є визначення поняття «суб'єкти антикорупційної політики» та їх поділ за видами (відповідно до положень сучасного законодавства).

Виклад основного матеріалу. Зважаючи на різноманітність суб'єктного складу політикоформування, вітчизняними та зарубіжними вченими неодноразово здійснювались спроби систематизувати його шляхом побудови відповідних класифікацій [2, с. 189]. За період реформування антикорупційного законодавства у науці накопичилося достатньо багато теоретичного матеріалу щодо поділу суб'єктів антикорупційної політики в Україні.

Дослідивши наявні дефініції щодо визначення термінів «державна (публічна) політика», «суб'єкти протидії корупції», можна запропонувати власне бачення терміну пропонуємо термін «суб'єкти антикорупційної політики» розуміти державні та недержавні інституції, юридичні та фізичні особи, які відіграють основну чи додаткову роль у формуванні та втіленні стратегічного рішення, спрямованого на зменшення рівня корупції в країні шляхом упровадження превентивних заходів, зміцнення режиму законності, а також формування у суспільстві нетерпимого, негативного ставлення до корупції як суспільно небезпечного явища за допомогою спільних зусиль державних та громадських структур.